

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN: Tiden 1814–1864. Danmarks historie bind 5, redigeret af H.P. Clausen og Søren Mørch, Kbh., Gyldendal, 1985. 448 s. ill. 376 kr.

Med udsendelsen af Vagn Skovgaard-Petersens fremstilling af tidsrummet fra 1814 til 1864 skrider Gyldendals *Danmarks historie* roligt, men forhåbentlig sikkert frem mod sin afslutning med behandlingen af de seneste 100–125 års historie – og man må meget håbe, at hullet mellem bind 2 og 4, der omfatter tiden fra 1648 til 1730 når at blive fyldt ud sammen med udsendelsen af de sidste bind. Fra de oprindelige 5 bind er værket vokset til det dobbelte iflg. redaktionens forord. I 1985 udsendtes ligeledes bind 9, hvor Hans Chr. Johansen dels gav en koncentreret fremstilling af den økonomiske og demografiske udvikling siden 1815, dels publicerede en lang række dataserier til belysning af forløbet gennem 1800- og 1900-tallet. Den bruger af værket, der skal have et samlet overblik, må altså fra og med bind 5 også konsultere Hans Chr. Johansens bind 9 (anmeldt af Ole Hyldtoft i HT bd. 86 s. 356 ff.).

Formen er i dette værk lagt i ret faste rammer, og de bliver også fulgt af Vagn Skovgaard-Petersen. Af de 448 sider udgør godt og vel halvdelen den egentlige fremstilling, mens resten optages af til dels ræsonnerende litteraturoversigter, og en mere end 120 siders afsluttende fortegnelse over ministerier 1848–64, over arkivoversigter og registraturer, over tidsskrifter og årbøger, »der erfaringsmæssigt jævnlige bringer artikler om danske forhold med rigshistorisk sigte vedrørende perioden 1814–1864«, over de statistiske publikationer og endelig af en meget omfattende bogliste. I denne gentages titlerne på de tidsskrifter og årbøger og på de statistiske publikationer, der har fået deres omtale umiddelbart forinden. Det skal indrømmes, at titlerne i den afsluttende bogliste optræder med alle oplysninger til lettelse ved genfinding, men det forekommer meget overvældende og meget pladsslugende.

I min anmeldelse af det foregående bind i dette tidsskrift (bd. 84 s. 281 ff.) påpegede jeg omtalen af og henvisningerne til utrykte manuskripter, og det vil i praksis sige hovedfagsspecialer og ikke-publicerede prisopgaver. Det synes efterhånden almindeligt accepteret, at man (med tilladelse) kan henvise til materiale af denne karakter, og der er da også for langt størstepartens vedkommende etableret muligheder for udlån. Skovgaard-Petersen har kun i ringe grad trukket på dette materiale, og der henvises kun til en håndfuld arbejder af denne karakter.

Når det fortsat gælder litteraturhenvisninger, så må det i lighed med, hvad der var tilfældet ved bind 4, konstateres, at der synes at være tale om en fravælgelse af lokalhistoriske bidrag og i betydeligt omfang af bidrag af

personalhistorisk karakter (erindringer og dagbøger). Byhistorier nævnes kun i få tilfælde og sognehistorier og tilsvarende figurerer ikke. Når det gælder den personalhistoriske litteratur, så er de medtagne titler tydeligvis koncentreret om den højere stand og de politiske aktører, mens de senere års udgivelse af »anonyme« personers optegnelser, regnskaber osv. ikke er omfattet. Blot et par eksempler: H.K. Kristensens udgave af bondeskipperen Søren Raschs erindringer, der dækker det meste af tiden fra århundredskiftet til 1848 og som blev udgivet af Historisk samfund for Ribe amt i 1977, savnes, og det samme gælder Sigurd Jensens meget givende redegørelse for et borgerhjem i hovedstaden i første halvdel af århundredet, baseret på bevarede regnskaber (Historiske meddelelser om København 1974 s. 78 ff.). Litteraturlisten omfatter en bog om Ole Kollerød men man leder forgæves efter *Min Historie*. Den klassiske række *Memoirer og Breve* er som i bind 4 ikke medtaget.

Det er indlysende, at der ved udarbejdelsen af et litteraturapparat til et værk som dette må være tale om valg og dermed om afgrænsninger. Ovenstående er da også mere end som egentlig kritik ment som en forbrugervejledning. Den læser, der går igang med at arbejde med litteraturen ud fra den imponerende mængde titler, der faktisk er medtaget, skal altså være klar over, at der er sider af periodens historie – som er betydelig mindre dækket end f.eks. den klassisk politiske historie, hvor netop lokalhistoriske bidrag figurerer i betydeligt tal.

Det er som de øvrige bind ikke et værk, der skal sælges ved righoldigheden af illustrationer. Der er et mindre antal, gennemgående velvalgte og illustrative, kort og grafer – den store mængde af talrækker skal man som nævnt finde i bind 9. Blandt kortene er C.F. Allens velkendte over folkesprogene i hertugdømmet Slesvig i 1857 (s. 242). Men er der ikke af nyere filologer rettet en endda hård kritik af Allens materiale og »optimistiske« aftegning af forholdene?

I modsætning til Ole Feldbæk, der i sin historiografiske placering så at sige kunne læne sig til Edvard Holms monumentale forskningsindsats, så er situationen mere spredt og flimrende for det tidsrum, Skovgaard-Petersen behandler. Der er naturligvis tale om en række vægtige bidrag som Georg Nørregaards kortlægning af udenrigspolitikken fra 1814 til 1848. Hans Jensen har leveret to svære bind om stænderforsamlingernes historie, og kredsende omkring vejen til katastrofen i 1864 er der et markant forfatterskab som Erik Møllers. Men egentlig er hullerne nok så påfaldende. Udviklingen i landet er indgående behandlet fra forskellige udgangspunkter for slutningen af 1700-tallets vedkommende, men der er langt mellem undersøgelserne i tidsrummet 1814 til 1864. De nationalliberale har – med D.G. Monrad som undtagelsen – ikke fået deres historie

skrevet, som bevægelse eller politisk retning eller som enkeltpersoner. Man kan måske tale om en vis større historisk interesse for 1840'erne, mens f.eks. indenrigspolitik, social og økonomisk historie i tiden efter 1850, er meget sporadisk behandlet.

Det kan ikke undre, at A.D. Jørgensens berømmede skildring i *Danmarks Riges Historie* indtager en central plads i Skovgaard-Petersens introduktion om periodens behandling i de brede fremstillinger. A.D. Jørgensen vendte sig mod den opfattelse af tiden indtil 1848, der var blevet hævdet af den sejrende nationalliberalisme og som rummede en skarp kritik af den politiske og nationale kurs, der var fulgt fra den store reformtids afslutning omkring 1810. Hvor denne retning, i historieskrivningen repræsenteret ved C.F. Allen, markerede brud og fornyelse i forhold til et overlevet system, så anlagde A.D. Jørgensen en opfattelse, der pegede på kontinuitet, på sammenhæng og ikke mindst nationalt på parallellerne i »bevægelserne«. Forud for A.D. Jørgensens fremstilling lå bidrag fra C.F. Wegener og vel ikke mindst A.S. Ørsteds bindstærke erindringsværk (samt kendskabet til Christian 8.s dagbøger). Den liberale oppositions negative vurdering af enevældens sidste årtier videreførtes i Marcus Rubins og Niels Neergaards forfatterskaber og med en ny, mere radikalt demokratisk dimension i en interessant skitse af P. Munch – *Det danske Folks politiske og nationale Gennembrud* fra 1904. Tilsvarende vinkel anlægges i C.Th. Zahles *Den danske Husmand* fra 1910, der helt overvejende behandler husmandsspørgsmålet i 1840'erne og som anslår de temaer, der senere har været dyrket i beskæftigelsen med periodens landboforhold. Katastrofen i 1864 og den herskende nationalliberale retnings ansvar herfor kom – næppe upåvirket af Viggo Hørup – til at udgøre et nyt »afsæt« for beskæftigelsen med den senere del af tidsrummet, og Erik Møllers førømtalte forfatterskab fremstår i mange henseender som et historisk defensorat for den af de nationalliberale førte nationale politik mellem 1850 og 1864.

En understregning af kontinuitet mellem den sene enevælde og folkestyret efter 1848 var sammen med en udforskning af bondebevægelsen centrale elementer i Hans Jensens forfatterskab, der både rummede enkeltundersøgelser og brede fremstillinger (*Vort Folks Historie* og *Schultz Danmarkshistorie*). Næppe nogen enkelt publikation har haft indflydelse på de senere årtiers forskning i tidsrummet fra 1814 til 1864 som P.G. Lindhardts *Vækkelse og kirkelige retninger* fra 1951, der pegede på samspillet mellem den økonomisk-soziale udvikling og de religiøse bevægelser. I Povl Bagges biografi af Madvig og i artiklen om *Akademikerne i dansk politik* fra 1969 anlægges en på en gang kongenial og perspektivrig tilgangsvinkel til studiet af tidens liberale bevægelse. En

række bidrag fra marxistisk historikerside gennem de seneste år har kredset om en bestemmelse af de særlige danske forudsætninger for dynamikken i overgangsprocessen mellem feudal og begyndende kapitalistisk samfundsorden.

Vagn Skovgaard-Petersens behandling er opdelt i 8 hovedafsnit foruden indledning (med oversigt over materiale og forskning og brede fremstillinger) og afslutning. Statens rammer, institutioner og funktioner frem til 1848 behandles i det første afsnit, hvorefter forfatteren skildrer erhvervslivet gennem hele perioden. Tilsvarende fører han i hovedafsnittet *Land og by* behandlingen af de sociale grupper igennem hele det halve århundrede. Kulturelle institutioner, åndslivet og hovedtræk i meningsdannelsens både indhold og rammer belyses kyndigt i afsnittet om *Tro, viden og oplysning*, og det er en klar gevinst (f.eks. i forhold til bind 4), at ånds- og kulturlivet her behandles, naturligvis kortfattet, i alle dimensioner. At fremstillingen af dannelsesidealernes og skolens historie er fyldig og dybtgående behøver næppe yderligere forklaring!

I det følgende hovedafsnit skildrer Skovgaard-Petersen de politiske bevægelser og reelt den politiske historie i 1840'erne frem til Christian 8.s død. Her er der mere udpræget end for andre dele eller sider af perioden tale om en etableret forskningstradition, som forfatteren kan bygge på, og det giver naturligvis en tættere fremstilling af både forhold og opfattelser. De dramatiske år fra 1848 og frem over det politiske systemskifte, krigen mod slesvig-holstenerne og Preussen og etableringen af den nye helstat behandles i hovedafsnittet – *Statens nye rammer*. Herefter følger hovedafsnittet betitlet *Opinionspolitik*, hvormed der sigtes til det nu i kongeriget etablerede politisk konstitutionelle system med den nationale bevægelse eller retning som den toneangivende. Afsnittet rummer en samlet behandling af indenrigspolitik og en række samfundsforhold (i meget en videreførelse af hovedafsnittet *Tro, viden og oplysning*), men med en lidt mere episodisk karakter end de foregående. Det har sin helt selvfølgelige baggrund i den meget spredte forskning i netop dette tidsrum. Endelig omfatter det sidste hovedafsnit en fremstilling af dansk udenrigspolitik, herunder det nationale problem i Slesvig fra 1850 og fremefter, med den altid forstemmende beretning om dansk politik og krigsførelse i året 1864.

Skovgaard-Petersen er en naturligvis meget kyndig og velorienteret behandler af tidsrummet 1814–64. I selve fremstillingen og i de tilhørende forskningsoversigter forekommer alle væsentlige forhold, fremstillinger og forskningssynspunkter medtaget og præsenteret, f.eks. den klassiske diskussion om Davids beretninger s. 308 ff. Når hans fremstilling er bedst, får man meddelt en stor konkret viden om det historiske »stof«, om perioder, opfattelser og opfattelser af sammenhænge. Et eksempel på

hvad bindet giver i sin bedste form, kan hentes i kapitlet om forsvaret i første hovedafsnit s. 46ff.. Her er der konkret information og en sikker indplacering af delemnet i en større sammenhæng.

Forfatteren er en erfaren pædagog. Det præger også hans fremstillingsform, der er kontant og lettilgængelig. Vagn Skovgaard-Petersen skriver et godt, ukunstlet dansk, der undgår fagjargon. Det er også en fremstillingsform, der gælder, når forfatteren i forskningsoversigterne redegør for synspunkter eller når han selv, som s. 304f. søger at klarlægge et af periodens klassiske stridsspørgsmål. Citater bruges i betydeligt omfang, og de fungerer i de fleste tilfælde som velvalgte illustrationer eller uddybninger. Der er tale om en periode, hvor ihvertfald indtil 1848 *det trykte ord* var et begreb i den politiske frontlinie. Det er efter anmelderens opfattelse en god vejledning til forståelse af tiden og en hjælp til den studerende systematisk at nævne centrale bøger, artikler og indlæg i den sammenhæng, hvor de hører hjemme.

Den normalt kontante og konstaterende stil, forfatteren betjener sig af, kan lejlighedsvis vige for en mere individuel form, hvor ordvalg og opbygning i højere grad bliver ladet fra forfatterens side. Frederik 7. betegnes s. 224 som »en joker i dansk politik«. I sin afrunding af afsnittet om romantikken s. 160 bringes en vurdering, der peger ud over den umiddelbare sammenhæng, og helt malende kan forfatteren blive i sin skildring af synet på landbefolkningen s. 111 ff. Her er der tydeligvis mere bag ved formuleringen, end ordene i første omgang dækker.

Det har været forfatterens bestræbelse at give en så konkret, præsentende og ved modstående opfattelser så refererende fremstilling af Danmarks historie fra 1814 til 1864 som muligt. Det er efter anmelderens opfattelse i meget stort omfang lykket. Divergerende opfattelser bliver fair fremstillet. Det er ikke Skovgaard-Petersens ærinde at fremkomme med skarpe vurderinger af den foreliggende forskning.

Men naturligvis kan arbejdet placeres ind i en sammenhæng med traditionen. I et lille afsluttende kapitel om stat og samfund 1814 til 1864 samles trådene sammen. Skovgaard-Petersen refererer her til det velkendte billede af en vækstproces, hvor blomsten blev folkestyrets indførelse 1848. Når forfatteren til slut rejser spørgsmålet, om denne blomst ikke var sprunget for tidligt ud, så placerer han sig i vurderingen af det for opfattelsen af hele perioden centrale skel – således som forskningen hidtil har manifesteret sig – ikke på linie med, men i en nutidig forlængelse af A.D. Jørgensens syn.

Det skal næppe heller undre, om forfatteren til bind 5 vil anerkende, at han med sin forgænger »hylder Goethes forkærlighed for de neptuniske kræfter i modsætning til de plutoniske«.

Claus Bjørn